

El concepte de Declaració Unilateral d'Independència

written by Pau Bossacoma i Busquets | 9 de setembre de 2016
Vull donar les gràcies a Carles Viver, Guillermo Ormazabal, Marc Sanjaume i Hèctor López pels seus comentaris.

Objectiu

L'objectiu d'aquest treball és definir el **concepte** de Declaració Unilateral d'Independència (DUI) de manera parsimoniosa i neutral, o sia, sense elements innecessaris i sense qualificacions ideològiques. És un intent de definir el concepte i no, en canvi, una **concepció** particular de DUI.¹ En principi, atès que un concepte és apte d'englobar múltiples concepcions, no tanca el debat de fons. És, doncs, un suggeriment terminològic amb voluntat de fer més clar, comprensible i raonable el debat sobre la matèria.

El concepte és una mena de punt de partida i, alhora, punt de trobada entre les diferents concepcions. Fins i tot es podria dir que el concepte procura ser o cercar la base terminològica compartida entre les diverses concepcions. Per tant, que ningú se sorprengui per la brevetat i la concisió del concepte que tot seguit es formula.

Concepte

Declaració pública dels representants o governants de la població d'un determinat territori que proclama la independència política i jurídica sense acord previ amb l'Estat matriu i sense seguir les disposicions de l'ordenament jurídic vigent fins al moment.

Desglossament

Declaració pública: Tot i que es pot proclamar oralment per una autoritat específica, la declaració sol ser recollida, aprovada i publicada de *forma escrita i solemne*. La publicitat normalment va vinculada a la forma escrita i a cert context institucional. Això facilita la publicitat, els efectes, la certesa, la perdurabilitat, la difusió, el debat i la crítica.²

Dels representants o governants: No sembla rellevant per a un concepte que els representants polítics o governants siguin autoritats vertaderament democràtiques ni que duguin a terme un mandat democràtic. El recolzament més o menys democràtic de la declaració o dels seus autors forma part de la concepció i no pas del concepte de DUI. Per consegüent, la DUI pot ser emesa per persones o institucions que duguin a terme un mandat democràtic (representants) i/o persones o institucions que controlin o amb potència per a controlar de manera efectiva i independent la població i el territori en qüestió (governants). Ras i curt, la DUI pot ser fruit de la legitimitat democràtica o de la capacitat de fer obeir.

De la població d'un determinat territori: Una població i un territori determinat són elements essencials de la definició moderna d'Estat.³ L'element poblacional no requereix un vincle cultural específic, com podria ser un vincle nacional o ètnic. L'element territorial, amb més o menys necessitat de concentració geogràfica, respon a la manera que s'organitza el poder polític i jurídic modern.

Els representants en qüestió solen representar una comunitat política, ja sigui una nació, un poble o una (porció de) ciutadania. Tal comunitat política no sol coincidir exactament amb la població, entesa, seguint el dret internacional, com el conjunt de persones que resideixen de manera permanent o habitual en un determinat territori.⁴ Tanmateix, el fet que la

DUI pugui ser emesa tant per representants com per governants, i que no cal que disposin d'un mandat democràtic legítim, minimitza la importància del qui es representa per a definir el concepte.

Que proclama: Proclamar en el sentit d'anunciar de manera pública i solemne la independència política i jurídica. D'una banda, una DUI no sempre ha de triomfar o tenir èxit. Convé, per tant, distingir el què del resultat. Les DUI no necessàriament han d'acabar comportant una secessió unilateral ni la creació i reconeixement d'un nou Estat independent.⁵ Altrament dit, una DUI fracassada segueix sent una DUI, de la mateixa manera que una DUI que acabi comportant una secessió acordada seguirà sent una DUI. ⁶ En definitiva, a diferència del concepte d'independència unilateral, les conseqüències o resultats de la declaració no són rellevants per a la definició.⁷

De l'altra, una DUI no és una simple declaració *cap* a la independència (o sia, no és l'anunci d'un mer full de ruta sobre el procés per a aconseguir la independència).⁸ Una DUI té una pretensió eminentment immediata de ruptura amb les estructures polítiques i jurídiques de l'Estat matriu. És a dir, té una voluntat present o actual de crear un nou Estat sobirà i un nou poder constituent.⁹ Dit això, el concepte no semblaria excloure aquelles DUI per a promoure una independència negociada i acordada ni, fins i tot, aquelles DUI per a promoure un canvi constitucional en el si de l'Estat matriu o un nou pacte (con)federal des d'una igualtat de punt de partida de les unitats (con)federades.

La independència política i jurídica: El terme independència normalment s'assimila al terme erudit de secessió. Una secessió és la separació d'una part del territori i la població d'un Estat amb atributs de sobirania per a crear un altre Estat amb atributs de sobirania. Tanmateix, la independència a la qual es refereix una DUI sol ser més concreta però, alhora, és potencialment més àmplia. Sol ser

més concreta perquè normalment es refereix a secessions *externes* i no, en canvi, a secessions *internes*. En una secessió interna es crea un nou Estat però aquest es manté dins de la unitat política superior, sia una federació o una confederació. És potencialment més àmplia perquè, a més d'una secessió *stricto sensu*, pot incloure una independència fruit, finalment, d'una dissolució de l'Estat matriu.¹⁰

Independència *política i jurídica* té la virtut d'excloure la necessitat d'independència *econòmica* (en el sentit, d'autarquia o autosuficiència) en un context mundial que tendeix a la globalització dels mercats. ¹¹ Això, connecta amb la qüestió de si és que pot existir o persistir la independència política i jurídica en un context supranacional i internacional de creixent integració política, jurídica i econòmica. La sobirania, entesa com a poder resultant de la independència política i jurídica dels Estats, no sembla estar desapareixent, sinó més aviat adaptant-se al context present suara esmentat.

Sense acord previ amb l'Estat matriu i sense seguir les disposicions de l'ordenament jurídic vigent fins al moment: La unilateralitat de la declaració es pot referir tant a l'absència de pacte o consens amb l'Estat matriu com a l'absència de compliment dels requisits substantius i procediments que exigeix l'ordenament jurídic de l'Estat matriu per a declarar la independència d'una part de la seva població i del seu territori. La *unilateralitat en sentit ampli* es pot esdevenir quan concorri qualsevol de les dues absències. En canvi, la *unilateralitat en sentit estricte* pot desaparèixer quan hi hagi acord polític o bé conformitat jurídica. A continuació s'explica perquè és més adequat entendre la unilateralitat en sentit estricte que en sentit ampli.

Tot i que eminents teòrics del dret han considerat que l'Estat i l'ordenament jurídic són en puritat el mateix,¹² aquí s'opta per entendre que l'Estat i el dret no sempre es corresponen o,

altrament dit, que el poder públic i el poder jurídic no sempre són idèntics.¹³ Més concretament, el present treball pren en consideració els dos supòsits següents. Quan l'Estat matriu acorda prèviament l'emissió i els termes d'una declaració d'independència amb els governants o representats independentistes, tal declaració no serà unilateral malgrat que la declaració contravingui l'ordenament jurídic. Quan l'ordenament jurídic de l'Estat matriu reconegui un dret unilateral de secessió i els governants o representants independentistes s'acullin raonablement a tal dret per emetre la declaració d'independència, tal declaració no serà unilateral malgrat que l'Estat matriu s'hi oposi.

Ara bé, el darrer supòsit té el problema que tal dret constitucional probablement requerirà interpretació i que els òrgans interns apoderats per a interpretar solen ser institucions centrals. Per aquest motiu convé donar certa preferència a l'acord amb l'Estat matriu que a la conformitat jurídica per a identificar si es tracta o no d'una declaració unilateral.

En conclusió, la unilateralitat es pot esvair tant per acord polític com per conformitat amb el dret. A pesar de la dificultat teòrica, la unilateralitat queda més clara a la pràctica pels següents motius: (1) l'absència d'acord polític anirà normalment aparellada a la manca de conformitat jurídica; (2) en els Estats de dret, els poders públics se suposa que actuaran conforme a l'ordenament jurídic; (3) pocs ordenaments jurídics reconeixen el dret unilateral a la secessió.¹⁴

Diferenciació

Malgrat la proximitat conceptual i pràctica, sembla possible distingir una DUI d'un *procés unilateral* d'independència i d'una *independència unilateral*. A diferència de la independència unilateral, el procés i la declaració no

exigeixen un resultat final o conseqüència concreta, sinó que més aviat es defineixen a partir d'una conducta i d'una voluntat. O si es prefereix una formulació més concreta, ni un procés unilateral d'independència ni una DUI han d'acabar necessàriament comportant una independència unilateral.

Ara, doncs, convé distingir el *procés* de la *declaració*. Pel que fa a la *temporalitat*, mentre que un procés unilateral d'independència es basa més en un itinerari o camí, el concepte de DUI remet més aviat a un moment concret o lapse de temps notablement més curt. O sia, mentre que el procés es defineix generalment per ocupar una sèrie d'esdeveniments en el transcurs d'un període de temps, la declaració és una manifestació pública notablement independent del factor temps (sens perjudici de la necessitat d'elaborar-la, debatre-la, aprovar-la i difondre-la). Per tant, també es podria dir que la DUI, tot i la seva rellevància, sol ser un tram o episodi d'un procés unilateral d'independència.

Pel que fa a la *unilateralitat*, un procés de secessió pot començar de manera unilateral i proclamar una DUI, però la secessió pot acabar sent negociada, acordada i/o reconeguda per l'Estat matriu. L'experiència i el dret internacional ho mostren. Així, malgrat que l'ONU no ha admès com a membres Estats sorgits de secessions unilaterals fora del context colonial, sí que ha acabat admetent Estats que han iniciat el camí i declarat la independència de manera unilateral. 15

Reflexió final

La definició aquí traçada pot semblar fràgil però els conceptes s'aclareixen, es qualifiquen i es matisen quan s'usen en contextos i debats concrets. Ben sovint, els conceptes tenen zones d'il·luminació, on queda clar si el supòsit concret queda dins del concepte, i zones de penombra, on és difícil subsumir el cas concret dins de la definició general. Aquest concepte té, com molts altres conceptes

polítics i jurídics, certa indeterminació i vaguetat (pensem en els conceptes relacionats d'*Estat*, *sobirania*, *independència*, etc.). Tanmateix, aquesta textura oberta també pot esdevenir una virtut perquè permet encabir-hi els vells supòsits i els nous que vagin apareixent. Els conceptes polítics i jurídics viuen intrínsecament lligats a la vida social dels grups humans i, per tant, dansen al seu ritme. Cal estar, doncs, ben atents a la seva música.